

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-21>
УДК 137.14

Світлана Ганаба

Як працює всеохопна оборона: синергія досвіду України та Швеції

*Інформаційний огляд навчальної сесії
у Швеції дослідницького проєкту
«Гендерний підхід в контексті
всеохопної оборони»*

Огляд присвячена огляду ідей навчальної сесії дослідницького проєкту «Гендерний підхід в контексті всеохопної оборони», яка відбулася 11–23 травня 2025 року у містах Стокгольм та Упсала. Метою освітнього заходу було ознайомлення зі шведським досвідом всеохопної оборони, яка ґрунтується на комплексній безпековій стратегії. Її особливістю є використання можливостей та потенціалу не лише мілітарної, а й психологічної, економічної, інформаційної, кібернетичної та інших складових. Цей досвід є релевантним для українського суспільства, оскільки перемога над ворогом та розбудова незалежної суверенної держави вимагає проведення низки ефективних реформ як у сфері оборони, так і пошук новаторських рішень у проведенні соціальної, економічної, соціальної, освітньої та інших політик.

Ключові слова: гендер, дослідницький проєкт, досвід Швеції, просвітницька робота, всеохопна оборона, цивільна готовність.

Як працює система всеохопної оборони у Швеції та чим її досвід може бути цінним для українського суспільства в умовах війни? Власне це було ключовим завданням навчальної сесії для учасниць дослідницького проєкту «Гендерний підхід в контексті всеохопної оборони», який організований експертним ресурсом «Гендер у деталях» [Гендер в деталях 2025].

Упродовж двох тижнів, з 11 по 23 травня 2025 року у Швеції дослідниці вивчали особливості шведської системи всеохопної оборони. Варто зазначити, що нинішня оборонна політика Швеції зосереджена на двох ключових аспектах: удосконаленні рівня підготовки збройних сил країни та поглибленні співпраці державних органів влади з громадськими інституціями та міжнародними організаціями. Йдеться про об'єднання як військової так і цивільної системи оборонних заходів у загальнонаціональний контекст захисту суспільства. Цей досвід є релевантним для українського суспільства, оскільки перемога над ворогом та розбудова

© Світлана Ганаба, 2025

незалежної суверенної держави вимагає проведення низки ефективних реформ як у сфері оборони, так і пошук новаторських рішень у проведенні соціальної, економічної, соціальної та інших політик. Вочевидь, цей комплексний підхід у підсумку забезпечить стійку й комплексну безпекову стратегію розвитку українського суспільства. Особливістю ідеї всеохопної оборони є використання можливостей та потенціалу не лише мілітарної, а й психологічної, економічної, інформаційної, кібернетичної та інших складових. Йдеться про окреслення дослідницького фокусу, який дозволить визначити не лише стратегії оборони та захисту українського суспільства за допомогою військового ресурсу, а й передбачатиме залучення усього суспільства та його інституцій до цивільної готовності та оборони.

Фокусування уваги на ґендерному підході у всеохопній обороні сприятиме збільшенню внеску та можливостей жінок у зміцненні безпеки українського суспільства. Напрямами дослідницького проекту є вивчення змін в економіці та сфері зайнятості населення під час війни; пошук балансу ринкових й державних механізмів для компенсації проблеми доглядової праці під час війни у секторі безпеки та оборони; аналіз ґендерних, бюрократичних, символічних, інфраструктурних перешкод залучення жінок до військової служби; доглядова праця та баланс між професійними і сімейними обов'язками працівників сектору безпеки та оборони; розширення участі жінок у процесах прийняття рішень в органах місцевого самоврядування та державного управління, реалізація політичних прав жінок; забезпечення ґендерного балансу в управлінні громадськими організаціями, визнання і підтримка внеску жінок у волонтерську діяльність; підтримка психологічної стійкості через ефективну комунікацію та врахування ґендерних аспектів у соціальних кампаніях; протидія ґендерній дезінформації тощо.

Під час навчальної сесії було проведено низку зустрічей, тренінгів й семінарів. Так, координатори та ментори Агенції з питань надзвичайних ситуацій (ця державна інституція у Швеції є відповідальною за формування системи всеохопної оборони та координації її складових) докладно пояснили як працює шведська система всеохопної оборони, проілюстрували приклади реалізації ґендерного мейнстрімінгу в агенції. Особливості соціального захисту населення, підтримка вразливих груп населення, декретні відпустки для чоловіків та жінок було розглянуто під час зустрічі у Шведській агенції соціального страхування.

Питання організації готовності населення до суспільних небезпек й криз на місцевому (локальному) рівні стало предметом обговорення з експертками Міхаелою Стерман (Michaela Stenman) та Беатріс Упгард (Beatrice Uppgard Briesch) зустрічі у Шведській асоціації муніципалітетів і регіонів. Як оборонна політика впливає на ґендерну рівність і чому

«більше жінок у війську» – це не завжди про справедливість, розглядалося на семінарі у шведському інституті оборони. Менторки Агенства психологічного захисту Ліза Мобранд (Lisa Mobrand) та Катрін Гус (Cattrin Huss) сфокусували увагу дослідниць на питання уміння розпізнавати дезінформацію та презентували методи вимірювання стійкості. Детально про вплив війни на суспільство та навчання оборонним стратегіям жінок розповіла Малін Нільсон (Malin Nilsson), яка представляла громадську організацію «Міжнародна жіноча ліга за мир та свободу». Інформаційно насиченою була зустріч з Анною Нубек (Anna Nuback) зі Шведського жіночого добровольчого корпусу. Цікаво, що ця організація була заснована більше ста років тому й досі працює не лише як система добровільної участі жінок у підтримці та популяризації заходів цивільної оборони. Її тренерська мережа складається з 18 організацій, які проводять просвітницьку діяльність серед населення по всіх країні, презентуючи їм чіткі алгоритми дій та ефективні практики виживання у випадках кризових ситуацій. Перспективи розвитку жіночого лідерства у секторі безпеки та оборони, а також аналіз труднощів став предметом лекційного заняття Вендели Едберг (Vendela Edberg), представниці Феміністичної ліги.

Ще одним релевантним аспектом розвитку всеохопної оборони шведського суспільства є освітній. Власне йдеться як про просвітницьку діяльність, яку широко проводять громадські організації та державницькі інституції, так й про запровадження низки навчальних курсів у системі шведської освіти. Колишній міністр освіти та лідер Ліберальної партії Швеції Ларс Лейонборг (Lars Leijonborg) звернув увагу на особливості практичної реалізації гендерно орієнтованих освітніх програм, на низку інституційних та політичних зрушень, які внесли гендерну рівність до порядку денного національної безпеки та про підтримку України шведським суспільством.

Професор Упсальського університету Ерік Меландер (Erik Melander) розповів про свої дослідження феномену миру та соціальних конфліктів. Понад тридцять років польової дослідницької роботи у регіонах військового протистояння дозволили йому сформулювати цікаві міркування про природу військового протистояння. Зауважимо, що в основі його дослідницької методології є аналіз та порівняння відповідей цивільних та військових на однакові питання про ідентичність, свободу, війну, гендер тощо. Наразі науковець вивчає українські контексти війни й сподіваємося, його дослідження презентують цікавий фокус-погляд на особливості морально-етичного складової українського суспільства.

Незапланованою, але дуже важливою та щемливою стала зустріч зі шведською родиною, яка керує готелем «Duvan» в Упсалі (де декілька днів проживала група дослідниць). У лаундж кімнаті готелю висить кар-

тина з українськими козаками. Історія, яка пов'язана з картиною вразила усіх. Брітта (Britta) та Марко (Marco) Селандер Патріньяні (Selander Patrignani), розповіли про свого сина Едварда Селандера Патріньяні (Edward Selander Patrignani), який вивчав у Стокгольмському університеті європейську історію, зокрема захоплювався подіями українського минулого. У 2022 році він поїхав в Україну захищати свободу та демократію й, на жаль, загинув. Батьки на честь сина заснували Меморіальний фонд Едварда Селандера (Edward Selander), який займається збором благодійної допомоги для українців. Під час спілкування з ними, учасниці проєкту довідалися як розуміють та як залучаються до шведської моделі всеохопної оборони звичайні громадяни.

Безперечно, визначальними характеристиками успішної держави є незалежність та суверенність, стабільність та розвинена економіка, ефективна система управління та система дієвого захисту, здатність забезпечити процвітання та добробут мешканців тощо. Вочевидь, що рівень успішності визначається не лише побудовою ефективних соціальних взаємин, продуктивною роботою інституцій, а й забезпеченням освіченості населення та рівня їх цивільної готовності до оборони та захисту своєї країни, що й демонструють практики шведської всеохопної оборони.

Варто звернути увагу на те, що всеохопна оборона у Швеції реалізується через призму системи: людина-громада-суспільство. Такий підхід

орієнтований на потреби та інтереси конкретної людини й передбачає не лише навчання та формування у неї необхідних компетенцій, а й розвиток у неї відповідальності перед собою, іншими людьми, громадою, державою, плекання почуття приналежності та зростання рівня довіри до громадських та суспільних інституцій. Сподіваємося, що експлікація цього досвіду в українське суспільство акцентує увагу на проблемі індивідуального дорослішання, морального та емоційного зростання громадян, сприятиме їх гуртуванню та розвитку ініціативи, розвитку уміння відстоювати власні інтереси тощо. У підсумку йдеться про досягнення критичної маси відповідальних та вільних громадян, що сприятиме підвищенню ефективності у вирішенні важливих суспільних завдань. Успіх та потенції суспільного розвитку залежить від масштабу мислення, рівня освіченості, розвитку цінностей та чеснот громадян. «Людина та її добробут є альфою та омегою, початком та кінцем, основною ціллю кожного рішення, основним принципом і головним критерієм оцінки» [Вооглайд 2022: 25]. Окреслені зауваги є релевантними в умовах екзистенційних криз, оскільки дають людині опертя через приналежність до громади та соціальних спільнот. Сподіваємося, що впровадження механізмів всеохопної оборони в українське суспільство сприятиме розвитку культури громадянськості й стане потужним важелем контролю державних органів влади та суспільних інституцій.

Вочевидь, що шведський досвід для українського суспільства не є пацею у вирішенні суспільних проблем. Просто скопіювати його не вийде, оскільки різними є суспільно культурні контексти. У цій справі важливим є врахування особливостей розвитку державотворчих процесів, ментальності та рівня культури населення, вплив постколоніального радянського минулого, реалій військового сьогодення тощо. Тому загалом йдеться про релевантність ідей шведської всеохопної оборони у створенні українською спільнотою власної системи цивільного захисту, оборони та готовності до подолання суспільних небезпек та розвитку громадянського суспільства. Вочевидь, варте адаптації сприяння довіри населення до держави, спроможність населення до самоорганізації в умовах кризових ситуацій, коли кожна людина знає свою зону відповідальності у громаді.

Ще однією увагою навчальної сесії цього проєкту є розуміння готовності шведських державних інституцій та громадських організацій навчатися українському досвіду, який сформувався в роки війни. Як ілюстрація, шведське агенство з надзвичайних ситуацій (MSB – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Swedish Civil Contingencies Agency) з початку повномасштабного вторгнення росії організувало разом з українськими державними та громадськими інституціями низку освітніх семінарів. Основними проблемами, які обговорювалися були: визначення ролі громадянського суспільства у розбудові цивільної оборони

населення, розвитку кризового лідерства, стратегічних комунікацій, важливості кібербезпеки та служби екстреної допомоги [Swedish Civil Contingencies Agency 2014: 34]. В умовах війни українське суспільство продемонструвало свою здатність підтримувати безперервність життєво важливих функцій, таких як забезпечення продовольством, водою, електроенергією, телекомунікаціями, транспортом тощо. Населення активно долучилося до захисту країни від кібератак та пропагандистських кампаній тощо. Загалом, українські оборонні зусилля чітко продемонстрували цінність підходу «все суспільство» до стійкості [Carson et al. 2023: 46].

Синергія досвіду України та Швеції орієнтується на систему цивільної готовності як до відомого сьогодення, так й непередбачуваного майбутнього. На думку дослідників та фахівців-практиків він може бути зосереджений у вирішенні низки наступних проблем: інвестицій в кібербезпеку (від індивідуальної обізнаності громадян до міжнародного співробітництва держав); залучення приватного сектору до вирішення суспільних проблем та здатність гнучко адаптувати до реалій сьогодення; збереження культурної спадщини та соціальної інфраструктури тощо [Carson et al. 2023: 88].

Безумовно, виокремлення ключових уроків та стратегій розвитку цивільної оборони та готовності під час війни є непростим й, водночас, релевантним завданням, яке сприятиме розумінню та подоланню низки низки суспільних загроз та сприятиме розвитку культури громадянськості та відповідальності людини перед соціальною спільнотою й навпаки.

Посилання:

- Вооглайд, Ю. (2022). *Мислити як громадянин. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно*. Пер. з рос. О. Сауляк. Таллінн: Ulo Vooglaiu Kirjastus OU. <https://www.management.com.ua/books/view-books.php?id=3010>
- Гендер в деталях. (2025). «Гендерний підхід в контексті всеохопної оборони». 27 січня 2025. <https://genderindetail.org.ua/news/hendernyi-pidhid-v-kontexti-vseohopnoi-oborony.html>
- Carson, M., Johannessen, A., Beyene, A., Reming, Ruben, C., & Peter, S. (2023). *Institutionalizing Gender Equality in Disaster Risk Reduction*. Swedish Civil Contingencies Agency (MSB).
- Swedish Civil Contingencies Agency. (2014). *Action Plan for the Protection of Vital Societal Functions & Critical Infrastructure*. <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/action-plan-for-the-protection-of-vital-societal-functions--critical-infrastructure.pdf>

References:

- Carson, M., Johannessen, A., Beyene, A., Reming, Ruben, C., & Peter, S. (2023). *Institutionalizing Gender Equality in Disaster Risk Reduction*. Swedish Civil Contingencies Agency (MSB).

- Gender in Detail. (2025). *"Gender Approach in the Context of Comprehensive Defense"*. [In Ukrainian]. January 27, 2025. <https://genderindetail.org.ua/news/hendernyi-pidhid-v-kontexti-vseohopnoi-oborony.html>
- Swedish Civil Contingencies Agency. (2014). *Action Plan for the Protection of Vital Societal Functions & Critical Infrastructure*. <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/action-plan-for-the-protection-of-vital-societal-functions--critical-infrastructure.pdf>
- Vooglaid, Y. (2022). *Message to a Citizen. Thinkers handbook*. (O. Sauljak, trans.). Tallinn: Ulo Vooglaiu Kirjastus OU. [In Ukrainian]. <https://www.management.com.ua/books/view-books.php?id=3010>

Hanaba Svitlana. How comprehensive defense works: synergy of the experience of Ukraine and Sweden. *Information overview of the training session in Sweden of the research project "Gender Approach in the Context of Comprehensive Defense"*

The article is dedicated to a review of the ideas of the training session of the research project "Gender Approach in the Context of Comprehensive Defense", which took place on May 11-23, 2025 in the cities of Stockholm and Uppsala. The purpose of the educational event was to familiarize with the Swedish experience of comprehensive defense, which is based on a comprehensive security strategy. Its feature is the use of the capabilities and potential of not only military, but also psychological, economic, information, cybernetic and other components. This experience is relevant for Ukrainian society, since victory over the enemy and the development of an independent sovereign state require a number of effective reforms both in the field of defense and the search for innovative solutions in the implementation of social, economic, social, educational and other policies.

Keywords: *gender, research project, Swedish experience, educational work, comprehensive defense, civil preparedness.*

Ганаба, Світлана, доктор філософських наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна).

E-mail: sveta_ganaba@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>

Hanaba, Svitlana, Doctor of Science in Philosophy, Professor, Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Socio-Economic Disciplines of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnyskyi-city, Ukraine).

E-mail: sveta_ganaba@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4373-7075>